PRINCIPIUL ORDINII CLASIALE ÎN LIMBĂ

LE PRINCIPE DE L'ORDRE CLASSIAL DANS LA LANGUE

(Résumé)

À coté des principes classiques décrits dans le *Cours de linguistique générale* de Ferdinand de Saussure (L'Arbitraire du signe linguistique et Le principe de la linéarité ou de la successivité) ou dans des écrits ultérieurs (Le principe de l'économie dans la langue), il faut mettre en évidence *le principe de l'ordre classial*, imposé par la relation pensée – langage. Il s'agit en essence d'une forme de manifestation dans la langue du *principe de l'identité* qu'on trouve dans la logique, mais pas comme manifestation de l'identité absolue, mais en tant que *Principium identitatis et discrepantiae.*

Le principe de l'ordre classial, qui n'a pas été individualisé comme tel, a été abordé jusque maintenant plus ou moins systématiquement sous ses deux aspects: en tant que règle de la similarité (cf *loi de la ressemblance* dans la sémasiologie de L. Șăineanu) ou de la différence.

Dans la dynamique de la langue, ces deux règles actionnent d'une manière convergente et pour cela elles ont été considérées comme un seul principe, décrit comme tel, en conformité avec les informations de la linguistique actuelle. Le statut de principe est donné par la capacité de s'impliquer dans le fonctionnement de chaque niveau de la langue. En ce sens, notre étude se concentre sur la révélation des diverses rapports entre constante et variable au niveau des unités, des modalités d'identification des traits individuels, de la configuration et du fonctionnement des critères de sous-classification et de la manière dans laquelle le caractère systématique s'institue dans la langue.

Mots-clés: identité, énoncé, logicisme, extension, transphrastique.

1. Principiul ordinii clasiale (al similarităţii/diferenţierii), nedescris până acum de studiile de lingvistică, este varianta la nivelul limbajului a principiului identităţii din logică. Dar nu al identităţii absolute, ci al celei relative (*Principium identitatis et discrepantiae*).

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)

Deşi nu l-a individualizat ca atare, F. de Saussure n-a putut să-l evite. Referirile frecvente la similaritate, dar mai ales la diferenţiere din *Cursul de lingvistică generală* îndreptăţesc ideea că, de fapt, lingvistul genevez i-a intuit, în mod evident, importanţa: „Mecanismul lingvistic se bazează în întregime pe identităţi şi diferenţe, unele nefiind decât opusul celorlalte" (Saussure 1982: 123); „Până şi în afara limbii toate valorile par conduse de acest principiu paradoxal: 1. un lucru neasemănător, susceptibil de a fi schimbat...; 2. lucruri similare ce pot fi comparate cu cel a cărui valoare este în cauză" (*ibidem*: 128); „în limbă nu sunt decât diferenţe... diferenţe conceptuale şi diferenţe fonice (...). Un *sistem lingvistic este o sumă de diferenţe de sunete combinate cu o serie de diferenţe de idei*" (*ibidem*: 133).

Prima problemă pe care o ridică acest principiu, având un corespondent în logică, este aceea a legăturii indestructibile dintre gândire şi limbaj. Sfera abordării unei astfel de teme este atât de vastă, încât se cuvine limitată la unele aspecte semnificative.

În studiul *Categorii de limbă şi categorii de gândire*, E. Benveniste sintetizează şi pune într-o lumină nouă relaţia, aflată sub semnul priorităţii, dintre cele două entităţi: limbă şi gândire. Analizează pentru aceasta conţinutul complex al celor zece categorii aristotelice dintr-o perspectivă bilaterală şi ajunge la concluzia că: „Acest conţinut trebuie să treacă prin limbă de la care îşi împrumută tiparele" (Benveniste 2000: 63). De aici nu se pot trage însă concluzii decisive: „A considera cei doi termeni, gândirea şi limba ca fiind solidari şi reciproc necesari nu ne spune nimic despre cum sunt ei solidari, motivul pentru care i-am socoti indispensabili unul altuia" (*ibidem*). Autorul pare să accepte că „limba furnizează configuraţia fundamentală a proprietăţilor pe care gândirea le atribuie lucrurilor" (*ibidem*: 69) şi că e posibil „să căutăm în sistemul formal al limbii decalcul unei logici inerente minţii şi deci exterioară şi anterioară limbii" (*ibidem*: 72). Demonstraţia se termină cu o circumspecţie: „în realitate, nu construim astfel de naivităţi şi tautologii" (*ibidem*).

Situaţia este tranşată de E. Coşeriu, în studiul *Logicism şi antilogicism în gramatică*: „Limbajul este un *înainte* şi nu un *după* în relaţie cu gândirea logică" (Coşeriu 2004: 245); „Însă limbajul nu este logic, ci doar anterior gândirii logice" (*ibidem*: 250).

Corelarea lor funcţională din faza actuală nu pare să revendice vreun avantaj din raportul de anterioritate: „În mod cert, gândirea logică determină, modifică şi depăşeşte conceptele pe care i le pune la dispoziţie limbajul; dar, în acelaşi timp, depinde de limbaj: în primul rând, deoarece conceptele primare trebuie să fie luate din limbaj; în al doilea rând, pentru că trebuie să se exprime prin intermediul limbajului" (*ibidem*: 246).

În procesul de formare a noţiunilor gândirii, principiul ordinii clasiale conduce la identificarea acelor proprietăţi prin care obiectele unei mulţimi se aseamănă între ele şi se constituie astfel într-o clasă, deosebindu-se totodată de obiectele celorlalte clase. În plus, sunt identificate acele proprietăţi

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)

prin care un obiect se distinge de toate obiectele clasei din care face parte, individualizându-se ca atare.

După ce logica modernă a depăşit teoria noţiunii, metoda extensiunii şi a intensiunii (prin intensiunea unui predicator Carnap înţelege proprietatea, iar prin extensiune, clasa predicatorului respectiv: cf. Carnap 1972: 60), a făcut totuşi recurs la psihologia cunoaşterii: „Se pune întrebarea dacă nu ar fi mai indicat să luăm proprietăţile ca punct de plecare şi să definim clasele pe baza proprietăţilor sau dacă, dimpotrivă, ar fi mai indicat să luăm clasele ca punct de plecare şi să definim proprietăţile pe baza claselor?" (*ibidem*: 206).

Dintr-o altă perspectivă structuralistă, în termenii glosematicii daneze, acest principiu a fost validat: „Limba este un sistem de identităţi şi diferenţe. Unităţile lingvistice se cunosc prin identitatea lor şi se disting prin diferenţele dintre ele. Aşa-numita problemă a substanţei, coincide cu problema identităţii lingvistice, concept în care forma şi substanţa se întâlnesc şi se identifică" (Coşeriu 2004: 233).

Principiul ordinii clasiale presupune două operaţii, însă acţiunea lor fiind antagonistă, pot fi considerate două feţe ale aceluiaşi principiu.

Astfel, cum s-a văzut, trăsăturile prin care obiectele se aseamănă şi se grupează într-o clasă au puterea de a le distinge de toate obiectele din celelalte clase.

Plecând de la caracterul ireductibil diferit al celor două componente ale semnului lingvistic, F. de Saussure a absolutizat în dese rânduri rolul diferenţelor: „în limbă nu există decât diferenţe. Mai mult încă: o diferenţă presupune, în general, nişte termeni pozitivi între care ea se stabileşte; dar în limbă nu există decât diferenţe fără termeni pozitivi" (Saussure 1982: 133).

Acest lucru poate fi înţeles şi că orice trăsătură distinctivă (cf. *Principiul opoziţiei*, la Coşeriu 2000: 190) conferă, prin relaţia pe care o angajează, o valoare, instituind-o ca unitate: „În acest sens trebuie să interpretăm afirmaţia aparent paradoxală a lui F. de Saussure. Ceea ce nu înseamnă că în limbă nu există numai diferenţe goale, fără termeni pozitivi" (*ibidem*: 192).

Ceea ce ţine împreună cele două componente ale semnului lingvistic, arbitrar selectate, se explică prin dimensiunea pragmatică a entităţii, în ecuaţia semiotică intrând şi Emiţătorul şi Receptorul, fiindcă semnul funcţionează printr-o convenţie între aceştia. Aceasta înseamnă că, de fiecare dată, protagoniştii comunicării decodifică în mod similar unitatea care-i pune în relaţie. Prin urmare, principiul ordinii clasiale se aplică şi la acest nivel, generând, cum afirmase deseori F.de Saussure, termenul primar pozitiv. Nu e vorba de o neutralizare a diferenţelor, ci de o acceptare a valorii lor prin convenţie. Numai după validarea decodificării similare, semnul lingvistic se constituie într-o clasă de forme paradigmatice, fiecare presupunând posibilitatea de actualizare a unei valenţe sintactice.

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)

2. Principiul ordinii clasiale este, de fapt, cel care guvernează raportul dintre constantă şi variabilă în definirea unităţilor fundamentale ale limbii.

2.1. În definirea fonemului, prin procesul de comutare, se identifică elementele care prin substituţie într-un context dat nu produc modificări în planul semantic. Acestea se constituie într-o clasă de echivalenţe fonetice (alofone) care definesc fonemul respectiv. Însuşirile (notele) ce caracterizează alofonele, deosebindu-le între ele, nu au forţă funcţională, nu sunt trăsături distinctive, ci pertinente. Fonemul în sine este funcţional, fiind angajat într-un sistem de relaţii prin opoziţiile angajate de trăsăturile distinctive. Este adevărat că „ o unitate este ceea ce o distinge de altele (...) deoarece diferenţele înseşi sunt pozitive" (Coşeriu 2000: 292), dar, cu toate acestea, o trăsătură distinctivă rămâne ceea ce este: elementul de diferenţiere a unităţii respective. Aceasta se înţelege cu atât mai mult, cu cât o unitate poate avea o trăsătură distinctivă faţă de unele determinări ale contextului şi o altă trăsătură faţă de alte determinări ale aceluiaşi context sau faţă de contexte diferite. Ceea ce înseamnă că opoziţiile nu sunt numai binare (dihotomice), neconformându-se principiului dualităţii din logică, aspect surprins de Coşeriu însuşi: „Dacă într-o anumită opoziţie o unitate funcţionează printr-o trăsătură distinctivă, ea reprezintă în limbă toate trăsăturile distinctive prin care funcţionează în mai multe opoziţii la care participă (...). Cu alte cuvinte, o unitate poate fi considerată ca fiind constituită printr-o serie de trăsături distinctive (...) ca fiind ea însuşi un fascicul de trăsături distinctive" (Coşeriu 2000: 191).

Nivelul fonologic a fost „rezolvat" în problemele lui fundamentale de reprezentanţii Şcolii Lingvistice de la Praga. Importanţa contribuţiilor, în special ale lui N. Troubetzkoy, a fost recunoscută de specialişti: „Teoria opoziţiior reprezintă cea mai importantă contribuţie a Şcolii Lingvistice de la Praga la dezvoltarea structuralismului lingvistic" (DSL 2001: 361).

Distincţia dintre fonetică (ştiinţă a naturii, auxiliară lingvisticii) şi fonologie (ştiinţă a culturii), preocupare de câteva decenii, a determinat pe unii cercetători să instituie graniţe ireconciliabile între cele două discipline, iar pe alţii, angajaţi într-un proiect de unificare a ştiinţelor fonice, să demonstreze complementaritatea lor. În cele din urmă s-a considerat că „separaţia între fonetică şi fonologie şi excluderea substanţei din considerarea faptelor fonice, nu numai că sunt inoportune din punct de vedere metodologic şi că implică dificultăţi practice de nerezolvat (...), dar sunt şi imposibile" (Coşeriu 2004: 132–133).

Pe linia distincţiei dintre trăsături fonetice funcţionale şi afuncţionale (O. Jespersen) s-a ajuns la „nécessité de distinguer entre phonème et son, entre traits phonologiquement distinctifs et traits non distinctifs" (Avram 2011: 70); „nous avons exprimé une oppinion différente, suivant laquelle le contenu d'un phonème donné est l'ensemble des traits phonologiques distinctifs qui constituent la définition du phonème en question" (Avram 2011: 91); „ce qui

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)

est important c'est que le phonème est linguistiquement analysable, tandis que le trait distinctif ne l'est pas" (Avram 2011: 93).

În tradiţia postpraghează, la nivelul filologic au fost identificate 12 cupluri de opoziţii, prin care pot fi definite fonemele din fiecare limbă: „I. Vocalique / non-vocalique; II. Consonantique / non- consonantique; III. Compact / diffus; IV. Tendu / lâche; V. Voisé / non-voisé; VI. Nasal / oral; VII Discontinu / continu; VIII. Strident / mat; IX. Bloqué / non-bloqué; X. Grave / aigu; XI. Bémolisé / non- bémolisé" (cf. Jakobson 1973: 128–130).

A doua opoziţie pare să o repete pe prima, delimitând astfel subclasele: „Les voyelles sont vocaliques et non-consonantiques; les consonnes sont consonantiques et non-vocaliques; les liquides sont vocaliques et consonantiques (avec á la fois, libre passage et obstruction dans la cavité orale et l'effet acoustique correspondant); les glides sont non-vocaliques et non-consonantiques" (*ibidem*: 128).

Principiul ordinii clasiale se aplică la nivelul expresiei: „Le groupoement des phonèmes d'un langue donné selon leur qualité (c'est-à-dire selon leur traits distinctifs) aboutit à l'etablissement d'un nombre quelconque de classes et sous-classes dont chacune est caractérisée par un ou plusieurs traits: voyelles et consonnes, voyelles ouvertes et voyelles fermées, consonnes sonores et consonnes sourdes etc." (Avram 2011: 105).

De asemenea, introducerea criteriului cantitativ (numărul de trăsături distinctive) a condus la posibilitatea stabilirii unei ierarhii între foneme şi clase de foneme: „Un tel critère quantitatif est par exemple, le degré de complexité de phonème; on sait qu'il y a des phonèmes complexes et des phonèmes moins complexes ou simples" (Avram 2011: 105).

Luându-se în calcul trăsăturile distinctive plasate în dihotomii succesive (de regulă trăsături articulatorii şi acustice) s-a putut ajunge la conturarea unei matrice fonologice a limbii române literare în care, pe axa sintagmatică, sunt plasate fonemele, iar pe axa paradigmatică, trăsăturile distinctive. Un astfel de tablou „conţine şi o descriere (parţială) a fonologiei unei limbi şi o clasificare a fonemelor limbii respective" (Avram 2009: 147).

2.2. Probleme mult mai complexe se găsesc la nivelul morfologic, evaluate după modul de rezolvare a lor.

Dacă în corelarea foneticii cu fonologia, criteriul logico-obiectiv, ce validează corespondenţele dintre logică şi realitate pare a avea o importanţă mai mare, la nivelurile superioare (morfologia, sintaxa) o anumită eliberare a ştiinţei limbii validează unul dintre argumentele forte ale antilogiciştilor: „orice ştiinţă este logică pentru că este ştiinţă şi nu pentru că este ştiinţa unui obiect logic" (Coşeriu 2004: 253). Totuşi, nu se poate pune semnul egalităţii între gramatica unui limbaj artificial şi cea a unui limbaj natural, acesta din urmă fiind chiar „fundamentul istoricităţii omului" (*ibidem*: 259). Nici concesiile gramaticienilor nu sunt totale: „În menirea sa ordonatoare, clasificarea nu există ca atare în acea parte a realităţii pe care o configurează:

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)

clasificarea este o ştiinţă, dar nu este arbitrară (...) operaţia estimativă a unei clasificări trebuie să aibă în vedere coerenţa internă şi gradul de adecvare la obiect" (Guţu Romalo 2013: 207).

2.2.1. În morfologie, stabilitatea este dată de acordul lingviştilor în ceea ce priveşte definirea morfemului, ca unitate semnificativă minimală (funcţia semn) (cf. Ionescu 2001: 138). Nu acelaşi lucru se poate spune referitor la tehnicile de segmentare şi la criteriile de clasificare: „Il n'existe malhereusement pas de procédure qui conduise automatiquement à une segmentation et à une classification correctes (...) il est parfois difficile de voir tout de suite quelles sont les oppositions les plus pertinentes" (Gleason 1969: 55). Gruparea morfemelor a cunoscut în istoria lingvisticii mai multe criterii de subclasificare, obiectivele fiind nu atât constituirea claselor în sine, cât stabilirea relaţiilor bilaterale între morfem, cuvânt şi semn lingvistic.

Dacă se ţine cont de adevărul formulat de Eugen Coşeriu, după care „Limbajul este esenţialmente finalitate semnificativă şi nu poate fi considerat ca limbaj în mod independent de o atare finalitate" (cf. 2004: 253), se înţelege că criteriul semnificaţiei are prioritate (pentru alte criterii, cf. Vasiliu 1990: 29; Ionescu 2001: 139).

Dar, trebuie semnalat de la început, dificultatea situării morfemului în configuraţia unităţilor limbii este generată chiar de contradicţia care există în definirea lui semantică: *unitate semnificativă minimală*. În formularea bloomfieldiană, este presupusă şi restricţia formei: „A morpheme is a recurrent (meaningful) form which cannot in turn by analyzed into smaller recurrent (meaningful) forms" (Bloomfield 1926: 154). În descriptivismul american, separarea morfemului (ca formă) de semem (ca sens) nu este un demers analitic fără consecinţe teoretice (ignorarea sensului în descrierea gramaticală). Funcţia semn însă presupune existenţa celor două componente ale semnului.

Pentru a avea valabilitate în toate tipurile de enunţuri, definirea morfemului impune ca dintre cele două trăsături (unitate şi minimală) să se renunţe la a doua. Aşadar, morfemul este o secvenţă fonică semnificativă care îndeplineşte o singură funcţie semn (monofuncţională). (Morfemele suprasegmentale sunt lipsite de suportul fonic, remanent în intonaţie, accent... care, de regulă, n-au corespondent grafic).

Într-un exemplu ca *floarea-soarelui*, substantivul îndeplineşte o singură funcţie semn. Formal, nu este o unitate minimală, dar se comportă ca atare, întrucât componentele nu pot funcţiona separat fără destructurarea sensului; semantic, de asemenea, chiar dacă în structura internă se pot individualiza, împreună au un singur referent.

Dintre toate tipurile de morfeme (lexeme, afixe, flective şi functive), probleme de interpretare pun numai primele. În cadrul acestora se întâlnesc lexeme simple, primare: (*căs-*, *pădur-*) şi derivate (*căsuţ-*, *împădur-*); compuse sau supralexeme (*locotenent-colonel*, *floarea-soarelui*, *Curtea de*

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)

Argeş); locuţiuni sau paralexeme (*băgare de seamă*, *cu capul în nori*, *a o lua la sănătoasa*).

Înţelegerea relativă a raportului dintre unitar şi minimal a condus la dificultăţile apărute în definirea cuvântului şi în relaţiile dintre acesta şi semnul lingvistic, raportat la flexiunea sintetică şi cea analitică.

Problema unităţii de bază în morfologie (morfemul sau cuvântul) a fost devansată de dificultăţile apărute în definirea cuvântului: „Problema cuvântului în lingvistică este însă departe de a fi clară. Încă din timpul lui Saussure se propuseseră mai multe definiţii ale acestei unităţi lingvistice. Numărul lor a trecut odată cu trecerea vremii şi singurul lucru asupra căruia lingviştii sunt de acord este că nicio definiţie nu reuşeşte să-i mulţumească pe toţi (Ionescu 2001: 148).

În practica limbii române, un (singur) semn lingvistic are mai multe forme de manifestare: *pădure* (un lexem, un cuvânt); *primăvară* (un supralexem, un cuvânt, cu desinenţa la sfârşit: *primăverii*, nu *primei veri*); *rea-voinţă* (un supralexem, două cuvinte: *relei-voinţe*, nu *rea-voinţei*); *locotenent-colonel* (un supralexem, două cuvinte: *locotenenţi-colonei*); *Curtea de Argeş* (un supralexem, trei cuvinte); *punct de vedere* (un paralexem, trei cuvinte).

De asemenea, dacă se iau în calcul criteriul lexical (existenţa ca intrare în dicţionar) şi criteriul grafic (marcarea în scris prin pauze) în definirea cuvântului, formele fexionare analitice de tipul *am venit*, *voi veni*... reprezintă câte un singur semn lingvistic, realizat, în structura internă, prin două cuvinte, unele cu statutul de flective analitice.

2.2.2. În clasificarea cuvintelor în părţi de vorbire, multe criterii s-au implicat în tot atâtea tipuri de definiţii (delimitări): semantice, flexionare, sintactice, contextuale.

Limbajului natural îi este specifică interferenţa părţilor de vorbire, ceea ce înseamnă că formularea unor încadrări după un criteriu unic este şi va rămâne un deziderat. De aceea, s-a apelat la metoda distribuţiei din arsenalul descriptivismului american, în funcţie de care s-au alcătuit contexte diagnostice. Metoda este eficientă, dar lingviştii nu s-au angajat în alcătuirea definiţiilor contextuale pentru toate părţile de vorbire. Descriptiviştii înşişi se pare că n-au frecventat-o, din moment ce H. A. Gleason, unul dintre cei notabili, pentru substantiv, a apelat, printre altele, şi la criteriul tradiţional al numărării: *one man*, *one ox – two men*, *two oxen* (Gleason 1969: 78).

2.3. O anumită dificultate teoretică în investigarea nivelului sintactic a fost uneori semnalată: „Faptele pe care le cuprinde sintaxa sunt mai complexe şi, în acelaşi timp au un caracter mai abstract decât cele care aparţin lexicului, foneticii sau morfologiei. Din această cauză sunt mai greu de sesizat şi de urmărit” (Guţu 2013: 260).

O astfel se semnalare rămâne valabilă cel puţin în unele aspecte: unitatea minimală, la nivel fonologic, este fonemul; la nivel morfologic – morfemul. Răspunsul nu este univoc referitor la nivelul sintactic. Relaţiile, descrise în

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)

mod fundamental de L. Hjemslev, implicate în structura fiecărui nivel al limbii, au în sintaxă, la întâlnirea cu logica, un spectru mult mai extins, ce a generat un interes deosebit: „Dintre nivelurile lingvistice, sintaxa este domeniul în care s-a acordat maximum de interes în studiul tipologiei relaţiilor" (DSL 2001: 435).

2.3.1. La nivelul sintactic al propoziţiei se cunoaşte o literatură foarte diversificată despre sintagmă, fără a se puncta natura acesteia. Ea presupune o relaţie între doi termeni (cf. T–R–T, la Draşoveanu 1997: 46).

Se observă că termenii sunt doi, iar relaţia una singură, de unde se deduce că sintagma este unitate minimală *relaţională*. La nivel sintactic, termenii care intră în sintagmă sunt cuvinte. Dar nu este vorba de cuvântul lexical (definit prin relaţia cu referentul), ci de cuvântul sintactic (definit prin relaţiile pe care le angajează cu celelalte cuvinte în virtutea valenţelor sintactice care-l caracterizează).

Cuvântul sintactic, care satisface/impune o valenţă sintactică/argument (DSL 2001: 561) altui cuvânt, îndeplineşte prin aceasta o funcţie. A mai fost numit parte de propoziţie, functor, sintem. Aşadar, la nivel propoziţional, sintemul este unitatea minimală *funcţională*.

2.3.2. Nivelul frastic presupune manifestarea unităţilor şi a relaţiilor în structura enunţului. Criteriul informativităţii, impus de funcţia principală a limbii, centrată pe mesaj (referenţializare), cere ca enunţul minim să se caracterizeze prin autonomie comunicativă, realizată, de regulă, prin sintagma predicativă. Predicativitatea enunţiativă poate fi manifestată sau presupusă. În cazul din urmă, formal, enunţul poate fi reprezentat de cuvinte, de propoziţii monomembre sau de substitute de propoziţii.

S-a arătat deseori că organizarea sintactică a enunţului presupune propoziţia şi fraza: „În cercetările moderne de sintaxă a limbii române se preferă termenul enunţ pentru avantajul de a fi neutru în raport cu distincţia tradiţională propoziţie/frază, incluzând ambele tipuri de structuri şi evitând astfel ambiguitatea celor doi termeni" (DSL 2001: 196; cf. şi GALR II, 2008: 15).

Într-o astfel de înţelegere, alţi lingvişti l-au considerat un dublet terminologic la modă, dispensabilă (Dimitriu 2002: 1121).

Aceasta se datoreşte unor definiţii incomplete, care evocă drept definitorii criteriul informativităţii şi marcajul prin pauze, uneori numai acestea din urmă: „Orice suită/succesiune finită a unei limbi emisă de unul sau mai mulţi vorbitori" (Dimitriu 2002: 1117; cf. şi Guţu Romalo 1973: 29; Cvasnâi 1974: 656).

Pentru a face deosebirea dintre propoziţie/frază pe de o parte şi enunţ pe de alta, trebuie analizate relaţiile specifice fiecărui nivel sintactic.

Nivelul propoziţional este reprezentat de propoziţia independentă (sintagma predicativă), structura prototipică fiind binară. Fiecare dintre sintemele (funcţiile) ce alcătuiesc sintagma este înzestrat cu valenţe

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)

sintactice (posibilităţi combinatorii). Relaţia specifică se numeşte *extensiune* (satisfacerea unei valenţe sintactice). Prin ea se ajunge de la propoziţia simplă la propoziţia dezvoltată.

Trecerea de la nivel propoziţional la nivel frastic se face prin *expansiune* (este posibilă predicativizarea tuturor funcţiilor în afară de cea a predicatului). Orice propoziţie obţinută prin expansiune este o propoziţie subordonată (secundară). Există aşadar propoziţii principale independente, iar în interiorul frazei, propoziţii principale legate şi propoziţii subordonate. De unde se deduce că „Termenul enunţ nu acoperă termenii propoziţie şi frază, pentru că propoziţiile sintactic legate (principale şi secundare) nu sunt enunţuri” (Găitănaru 2012: 28).

2.3.3. La nivel transfrastic (textual) nu este identificată unitatea minimală, considerându-se că „orice înşirare de fraze, legate unele de altele, va fi numită text” (Coteanu 1978: 115). Neidentificându-se mărcile coeziunii gramaticale (sintactice), s-a concluzionat că „textul nu poate fi definit în termeni sintactici” (Vasiliu 1990: 57; cf. şi DSL 2001: 537).

Întrucât, conform criteriului stratificării, un enunţ (text) poate fi un cuvânt, o propoziţie sau o frază este clar că mărcile de coeziune gramaticală se regăsesc în fiecare dintre acestea. Diferenţa dintre propoziţia-enunţ şi fraza-enunţ stă în numărul de predicate şi în conectori. În mod similar, unitatea textuală transfrastică se impune prin mai multe fraze şi prin conectori.

O frază-enunţ îşi poate închide structura în funcţie de valenţele sintactice ale functorilor şi ale posibilităţilor limitate de expansiune, deşi elementele informaţiei pe care voia s-o transmită locutorul nu s-au epuizat. Se continuă cu una sau mai multe fraze, până când se termină ideea. Pentru a se trece la o informaţie nouă se trece la alt paragraf, marcat prin alineat. Prin urmare, enunţurile care se află între două alineate, subsumate unei idei unitare formează un paragraf, care constituie unitatea textuală de bază. Coerenţa semantică se manifestă în acelaşi fel în enunţ ca şi în paragraf prin compatibilizarea semantică a vecinătăţilor (afinităţi/restricţii selective). Un paragraf care conţine două sau mai multe enunţuri cu sensuri incompatibile este la fel de rău-format ca şi un enunţ de tipul: *Afară plouă, dar triunghiul are trei laturi*.

Alineatul (spaţiul de la capătul rândului următor) funcţionează ca un marcator textual, care delimitează grupările de enunţuri în funcţie de diversitatea unităţilor de informaţie.

Paragrafele demarcate de alineate se grupează la rândul lor în subcapitole şi capitole, identificate prin marcatori paratextuali (titluri şi subtitluri).

Principiul ordinii clasiale se aplică şi la acest nivel: similaritatea, caracterizează unitatea de informaţie din interiorul paragrafului, iar diferenţierea marchează noutatea unităţii de informaţie consecutive.

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)

3. Concluzii

Principiul ordinii clasiale (*Principium identitatis et discrepantiae*), ocupându-se cu definirea unităţilor şi cu delimitarea claselor şi a subclaselor în funcţie de relaţiile dintre ele, este în esenţă un principiu ce aparţine structuralismului lingvistic, implicat în configurarea tuturor nivelurilor limbii.

Legătura relativă dintre gândire (logică) şi limbaj sau dintre acestea şi realitate constituie o temă facultativă, cerută de legile analogiei şi, deseori, de determinismul contextului extralingvistic.

Dar adevărul clamat adesea arată că gramatica este logică atât cât poate fi, date fiind imperfecţiunile limbajului natural, pentru că este ştiinţă şi nu pentru că se subordonează controlului logic al realităţii.

BIBLIOGRAFIE

Avram, A., 2009, *Probleme de fonologie a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei.

Avram, A., 2011, *Studii de fonologie generală, Études de phonologie générale*, Bucureşti, Editura Academiei.

Benveniste, Émile, 2000, *Probleme de lingvistică generală, I*, Bucureşti, Editura Teora.

Bloomfield, L., 1926, "A set of postulates for the science of language", *Language*, nr. 2, p. 153–164.

Carnap, Rudolf , 1972, *Semnificaţie şi necesitate*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Coşeriu, E., 2000, *Lecţii de lingvistică generală*, Chişinău, Editura Arc.

Coşeriu, E., 2004, *Teoria limbajului şi lingvistica generală*, Bucureşti, Editura Enciclopedică.

Coteanu, I., 1978, „Ipoteze pentru o sintaxă a textului", *Studii şi cercetări lingvistice*, XXIX, nr. 2, p. 115–124.

Cvasnâi, M., 1974, „Despre enunţ", *Limbă şi literatură*, nr. 4.

Draşoveanu, D. D., 1997, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Găitănaru, Şt., 2012, *Sintaxa limbii române. Unităţi şi relaţii*, Piteşti, Editura Tiparg.

Gleason, A., 1969, *Introduction à la linguistique*, Paris, Larousse.

Guţu Romalo, V., 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Guţu Romalo, V., 2013, *Periplu lingvistic. Studii şi reflecţii*, Bucureşti, Editura Academiei.

Ionescu, Emil, 2001, *Manual de lingvistică generală*, Bucureşti, Editura All.

Jakobson, R., 1973, *Essais de linguistique générale*, Paris, Les Éditions du Minuit.

Saussure, Ferdinand de, 1982, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot.

Vasiliu, E., 1990, *Introducere în teoria textului*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)

SIGLE

DSL 2001: Angela Bidu Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, 2001, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii (DSL)*, Bucureşti, Editura Nemira.

GALR II, 2008: Valeria Guţu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române, II, Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Ștefan GĂITĂNARU
Universitatea din Pitești

BDD-V4275 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:06 UTC)